

УДК 821. 161. 2-3 (09)

Тетяна ШЕВЧУК*
Валентина КАРАБЕЦЬКА***СИНЕРГЕТИЧНА ПАРАДИГМА АНТИУТОПІЇ
ТЕТЯНИ ТОЛСТОЇ «КИСЬ»**

Актуальність осмислення художньої проблематики твору крізь призму постнекласичної синергетичної теорії розвитку світу обумовлена необхідністю її прочитання на засадах теорії закономірностей соціальної самоорганізації. Поза нею існують загальні принципи, що керують виникненням структур і функцій, які самоорганізуються у хаосі та безладді (Г.Хакен), становлять елементи, що конституують еволюційні інтенції буття. Мета і завдання дослідження спрямовані на виявлення й аналіз внутрішньої рефлексії соціальних реалій, відбитих у творі як такі, що виникли внаслідок регресивного розвитку цивілізації з фантастичними елементами її деструкції. Аналіз етико-естетичних феноменів російської культури, втілених в антиутопії Т.Толстої, дозволило прояснити й систематизувати зміст та особливості пізнавальних, історіософських концепцій і дійти висновків щодо глибинної спільності «практики порядку та способу буття феноменів у кожній культурі» (М. Фуко). Синергетична модель, схожа з міфологічними уявленнями людства про закони світопорядкування, в аналізованому творі відображена в архетипових елементах космогонічної моделі виникнення порядку з хаосу.

Ключові слова: антиутопія, синергетична парадигма, хаос, порядок, самоорганізація.

Постановка проблеми й актуальність дослідження. Роман Т. Толстої «Кись» (2000) набув широкого визнання в сучасному літературознавстві. Актуальність осмислення художньої проблематики твору крізь призму постнекласичної синергетичної теорії розвитку світу обумовлена необхідністю прочитання художньої проблематики твору на засадах теорії закономірностей соціальної самоорганізації. Поза нею існують загальні принципи, що керують виникненням структур і функцій, які самоорганізуються у хаосі та безладді (Г.Хакен), становлять елементи, що конституують еволюційні інтенції буття. Мета і завдання дослідження спрямовані на виявлення й аналіз внутрішньої рефлексії соціальних реалій, відбитих у творі як такі, що виникли внаслідок регресивного розвитку цивілізації з фантастичними елементами її деструкції. Діяльність культурного героя (Микита Іванович) як носія позитивних рис його міфологічного прототипу (Прометей), функціонування ряду культурних цінностей і архетипових позитивних образів (вогонь, книга), мотив змієборства репрезентує структури, що «самоорганізуються», сприяють виникненню порядку з Хаосу, формують шляхи виходу з кризи внутрішніх та зовнішніх обставин.

Ступінь вивченості проблеми. У працях дослідників відзначається новизна, оригінальність твору, несподіваний реванш жанру антиутопії наприкінці ХХ століття. У рецензіях твір був оцінений як чергова «енциклопедія російського життя» (Л. Рубінштейн), «сумна історія моральної, інтелектуальної, духовної деградації суспільства» (Н. Іванова), сповнена мотивами страху перед «вічним невикорінним ХХ століттям у світі російської людини» (Н. Єлісєєв), з оригінальною розробкою «деградованої, туземної, не зачепленої жодною культурною інвестицією мови» (Л. Данілкин), як роман, що віртуозно перетворюється на «чисту поезію в прозі» (О. Кабанова). Естетико-філософська проблематика роману активно обговорюється в різних освітніх порталах Інтернету (Pedsovet.org), а вивченню роману присвячена низка серйозних літературознавчих досліджень: С. Федотова розглядає твір у контексті розвитку проблеми людини в антиутопії ХХ століття, порівнюючи його з романом Є. Замятіна «Ми»¹. О. Славнікова звертається до аналізу нівельованих культурних

* Шевчук Т. – доктор філологічних наук, професор Ізмаїльського державного гуманітарного університету, Україна, e-mail: shevchuktat2@gmail.com

* Карабецька В. – магістрант, Ізмаїльський державний гуманітарний університет, Україна

¹ Федотова С.В. Человек в антиутопии XX века («Мы» Е. Замятина и «Кись» Т. Толстой)». 2010. URL: www.Pedsovet.org/

цінностей². В Україні вивченню роману Т. Толстой присвячено дослідження, пов'язані з осмисленням структури та смислового поля концептосфери твору³, інтерпретацією традицій онтологічної прози⁴ тощо.

Основний виклад матеріалу. Художню картину світу антиутопії Т. Толстої «Кись» змальовано в межах постмодерністських уявлень про хаотичну епістему розвитку соціуму. Точкою відліку деконструйованої історії стає Вибух, що відображає процес трансформації історичного часу в міфопоетичний. Подія асоціюється з вибухом на ЧАЕС та розвалом СРСР. Художній простір твору представлено іронічним обігруванням казкового мотиву «чотирьох сторін»: Північ з непрохідними лісами, Південь з апріорі ворожими чеченцями, Захід з ненадійною дорогою-стежинкою, мандрування по якій щоразу викликає напади ностальгійної рефлексії, та Схід як єдиний напрям, що спонукає до прогулянок. В апокаліптичному зображенні майбутнього на перший план виходять бестіарні риси природного буття. Їх передано фактом тотальної деградації суспільства, відкинутого на стадію первісного існування, ураженого алкоголізмом, наркоманією, наявністю мутацій, бездуховністю, відсутністю елементарної культури, нападом (удаваним) міфологічних істот. Фантастична тварина кись, іменем якої названо твір, фігурує як головний симулятивний образ, що уособлює негативну силу, яка викликає в людей страх перед духовним розвитком.

Соціальне моделювання в романі «Кись» представлено вертикаллю: Найбільший Мурза; малі мурзи; санітари; колишні; голубчики. В антиутопічному дискурсі твору правителя столичного міста Федір-Кузмічська (Москви в минулому) представлено в комічному, негативно-відразливому аспекті, а світосприйняття передано крізь призму мислення обмежених людей, зокрема, неосвіченого «голубчика» Бенедикта.

«Простір пізнання» культурної свідомості представлено спробою осмислення характеру соціальної динаміки, прагненням виявити логічні й нелогічні причинно-наслідкові зв'язки між соціальними фактами. З образом головного опалувача Федір-Кузмічська Микити Івановича як умовного культурного героя роману пов'язані надії на відродження держави. Він став утіленням місії інтелігенції, оскільки серед надбаних ним після вибуху «наслідків» стало не тільки безсмертя, але й уміння вивергати вогонь із грудей. У романі представлено мотив прометеїзму, що розкривається на двох рівнях: як удаваний та істинний. Правитель міста Федір Кузьмич Каблуков наділений рисами несправжнього Прометея. Щодо цього персонажа репродукуються стилістичні звороти з трагедії Есхіла, пов'язані з уявленнями про те, що «дав» Прометей людям. Подібно до давньогрецького титана, Каблуков, як вважають голубчики, «приніс» людям вогонь, «дав» лічення та писемність, «винайшов» колесо, сани, коромисло, «склав» казки, повчання, вірші та навчив інших корисних справ: ловити мишей тощо. Нівелює, пародійне сприйняття Федора Кузьмича як Прометея підкреслює карликовий зріст правителя, його безграмотність і глупота.

На противагу Каблукову, образ Микити Івановича наближається до втілення ідеї справжнього титана, однак не позбавленого ознак пародійності, оскільки в деградованому світі занепадає й сама ідея просвіти. З погляду обмеженого голубчика-оповідача Бенедикта, він – «дурний стариган», який розставляє, «наче капкани», стовпи з незрозумілими надписами, але є людиною, що неодмінно викликає страх, повагу та заздрість завдяки своїй дивній силі, «наслідку» («последствию»), пов'язаному з умінням вивергати з грудей вогонь. Відомий дослідник міфів С. Токарев вказує, що міфи про походження вогню є найбільш розповсюдженими серед народів світу як наочна та універсальна ознака виокремлення людини з тваринного царства⁵. Англійський дослідник типології міфів про походження й значення вогню Дж. Фрейзер виділяє такі рівні їх осмислення: «вогонь як супутник і помічник людини в боротьбі з хижими тваринами; як очищувальна та лікувальна сила; як загрозлива та небезпечна

² Славникова О. Пушкин с маленькой буквы. *Новый мир*. 2001. № 3. С. 176-182.

³ Калашникова О.Л. Мир через слово: О концептосфере романа Т. Толстой «Кись». *Література в контексті культури: Збірник наукових праць*. Дніпропетровськ. Вип. 7. 2002. С. 198-206.

⁴ Шевченко Л.И. Традиции онтологической прозы в дистопии Т. Толстой «Кись». *Література в контексті культури: Збірник наукових праць*. Дніпропетровськ. Вип. 7. 2002. С. 208-214.

⁵ Токарев С.А. Огонь. *Мифы народов мира: Энциклопедия в 2-х т.* Т.2 / Под ред. С.А.Токарева. Москва: Советская энциклопедия, 1998. С. 240.

стихія; домашнє вогнище, символ і покровитель родини»⁶. В антиутопії Т.Толстої міфологема вогню розкривається на всіх зазначених рівнях. Культурний герой роману реалізує можливість давати людям вогонь як у реальному, так і в абстрактному сенсі: окрім того, що головний опалювач дбає про підтримку вогню в домішках, Микита Іванович є й чи не єдиним культурним діячем нового світу. Як музейний працівник у минулому, він представляє товариство з охорони пам'ятників, прагне зберегти та відродити залишки минулої культури. Таким чином, вогонь і культура, носієм яких є герой, асоціюються з архетипом життя в його матеріальній та духовній повноті.

Образ кіси посідає центральне місце в міфології народів світу. В слов'янській традиції він є виразником зла, втіленням пагубних стихій. У романі Т.Толстої опосередковано заявляє про себе мотив змеборства. Образ кіси наділений типовими характеристиками істоти зміїної породи. Ця мерзена тварина існує тільки в уяві найбезграмотнішого прошарку суспільства – «голубчиків». За їх переконаннями, кіс живє в північних непрохідних лісах і полює на людей: «Тело у ней длинное, гибкое, голова плоская, уши прижаты... Гнать ее! Сама она бледная, плотная такая, без цвету, – вот как сумерки, али как рыба, али как у кота на животе кожа, меж ног...»⁷. Голубчики вважають, що ця істота п'є людську кров, смертельно дряпає кігтями, навіть від її погляду людина може занедужати і померти: «...чувствуется им тоска страшная, лютая, небывалая!»⁸. Виникає асоціативний ряд: кіс – північ – безликість – туга – холод – смерть, в якому ототожнюється холод моральний та холод фізичний. Стає очевидним, що «кисевідчуття» тотожне стану депресії та «вражає» тільки тих людей, котрі починають міркувати, замислюватися над своїм життям. Песимістичний погляд на світ є першою ознакою «кисезалежності»: «А слезы все бегут да бегут, с лица да на колени, с колен да на землю, так что и головы не поднят! А и поднят бы – все зазря: смотреть там не на что! Нет там ничего!..»⁹. Отже, образ кіси віртуально персоніфікує страх людей перед духовним розвитком, міркування про сенс життя, оскільки людина мисляча в суспільстві «голубчиків» уявляється хворою, враженою невідомою недугою.

Іншими елементами, що конституують ієрархію інтелектуальних цінностей в антиутопії, став концепт Книги. В романі Т.Толстої йому відведено домінуючу позицію, адже книга представлена як головна цінність, заборонена в тоталітарному суспільстві майбутнього. Значення цього концепту реалізується на різних рівнях: симулятивний ворог, товар, результат творчого труда, символ буття, маніакальна мета.

У суспільстві, зображеному в романі Т.Толстої, читання книг і будь-який інтелектуальний розвиток сприймається як потенційна загроза. Розповсюджуються нісенітні чутки про те, що стародруковані книги заразні, «радіоактивні», спричиняють невідому хворобу. Штучна симуляція ворожості й небезпечності книг викликає у більшості людей не тільки боязнь читання, а й небажання про них вести мову. Головний «санітар» Федір-Кузьмічська Кудеяр Кудеяров (тобто голова служби, що лікує від цієї хвороби), прикриваючись ідеєю «обов'язку перед суспільством», «благородним завданням» вести «відсталій, нерозуміючий народ» «до світлого життя», робить Бенедикта сліпим знярядям у процесі реалізації плану державного заколоту. Засобом цього кмітливий заколотник обирає Книгу, допускаючи зтя в книгосховище.

Існують і «дозволені» книги, що з'являються у романі як товар. Це – розхожа, масова література, предмет збагачення чи пустої розваги обивателів. Особливий попит на книжковому ринку майбутнього має «захоплююча епопея» «Коза-дереза», роман «Вічний поклик», брошура «Основи диференційного лічення». Видаючи дитячу казку за епопею, автор неодноразово підкреслює, наскільки підмінено систему цінностей у читача, що сприймає за серйозну літературу твір, орієнтований на рівень малої дитини.

Як результат творчої праці сприймає книги та частина «голубчиків», котрі прагнуть вдумливого читання. Справжнє захоплення викликає книга у скромної працівниці Варвари Лукінічни. Вона прагне осмислити образну систему віршів

⁶ Фрззер Дж. Золотая ветвь. Дополнительный том. Москва: «Рефл-бук»; Киев: «Ваклер». 1998. С. 15.

⁷ Толстая Т. Кысь. Москва: Подкова, Иностранка, 2000. С. 12.

⁸ Там само. С. 102.

⁹ Там само.

російських класиків, які, за службовим обов'язком, переписує як такі, що написані Федором Кузьмичем. Маючи талант текстолога, героїня звертає увагу на факт різноплановості творів і доходить висновку щодо несправжнього авторства Каблукова. Її не задовольняє відповідь на питання «що таке кінь?» образами повсякденної реальності («кінь – це миша»), адже функції невідомого їй образу не вкладаються в запропоноване пояснення. Спраглу зацікавленість викликають книги у «дисидента» Лева Львовича, для якого пріоритетними є твори Плеханова, Плеве, що відповідають його політичним уподобанням.

Для Микити Івановича книга як символ буття є втіленням Божого морального закону. Виходячи з постмодерністської ситуації «світ – текст», герой сприймає життя як вічний пошук і читання книги життя (книги буття): «И пусть эта книга скрыта от наших близоруких глаз, пусть таится она в долине туманов, за семью воротами, пусть перепутаны ее страницы, дик и невнятен алфавит, но, все же, есть она, юноша! Светит и ночью! Жизнь наша, юноша, есть поиск этой книги, бессонный путь в глухом лесу, блуждание на ощупь, нечаянное обретение!»¹⁰. Роздуми головного опалювача залишилися загадкою для Бенедикта, який сприйняв слова свого наставника буквально як інформацію про наявність рідкісної книги. Прагнучи довідатися у Микити Івановича перед його стратую, де ж прихований цей екземпляр, він вкотре отримує відповідь про те, що слід «вчити абетку»: абетку життя, культури, духовності.

Маніакальною метою стала книга для героя-оповідача Бенедикта. Микита Іванович має певні надії щодо можливого духовного зростання зачарованого книгами «голубчика», хоч небезпідставно вважає його «раззявою, невігласом, духовним неандертальцем, депресивним кроманьоном»¹¹. Він долучає його до роботи над пам'ятником Пушкіну, проводить бесіди, пояснює значення понять, пов'язаних з культурою, постійно закликає вчити «абетку життя». Головний опалювач побачив у Бенедикті «іскру людяності» саме через його несамовиту, ірраціональну, фанатичну любов до Книги. «Его образ, – відмічає В. Федотова, – вбирает характерные национальные черты – созерцательность, неудовлетворенность наличным бытием, мечтательность, очарованность. Однако, несмотря на это, в лице Бенедикта Читатель, который должен прийти на смену Автора (с точки зрения постмодернистской эстетики), не состоятелен. Толстая моделирует ситуацию, когда самый литературоцентричный народ в мире – русский – оказывается “собакой на сене”: имея богатую духовную традицию, воплотившуюся в искусстве слова, он ею не владеет, так как не знает “азбуки” культуры»¹². Надії Микити Івановича не справдилися. Духовний зріст Бенедикта не здійснився і, навіть навпаки, рухався у пропорціональній регресії щодо зростання його захоплення Книгою. Герой виявився вкрай безплідним у плані духовної еволюції, оскільки відмовляється мислити, аналізувати прочитане, є апіорі не здатним на це: «Зачем думать? – каже він, – Я жить хочу»¹³. Незважаючи на унікальну можливість розвиватися, маючи доступ до книгосховища, він поступово втрачає свої людські якості. Авторка залучає прийоми анімалізації, адже Бенедикт наділений характеристиками «собаки» як у буквальному, так і в переносному значенні. Настанову на його «собачий» характер читач отримує заздалегідь: герой є володарем собачого хвостика, вражаючого нюху, безпомилково визначаючи за запахом місцезнаходження книг і людей (наприклад, Федора-Кузьміча під час його знімання), гостро відчуває покійницький дух, що вчувається від Кудеярова, тобто ознак, котрі його родина пояснює витратами професійної зайнятості. «Собачим» стало і його ставлення до колишніх друзів і співпрацівників, адже, щоб задовольнити жагу пошуку нових книг, він зраджує не тільки людей, але й саму ідею Книги як Краси, що ототожнюється в його свідомості з казковим Птахом Паулін, володаркою східних земель. Рефлексія щодо свого способу життя привела героя до визнання того, що прекрасного птаха давно спіймано, «перевернуто на каклети» і спожито, а її пухом та пір'ям набито багаті подушки, на яких він спить.

¹⁰ Там само. С. 163.

¹¹ Там само. С. 142.

¹² Федотова С.В. Человек в антиутопии XX века («Мы» Е. Замятина и «Кысь» Т. Толстой)». 2010. URL: www.Pedsovet.org/

¹³ Там само. С. 123.

У романі показано й небезпеку хибно потрактованих і спрямованих у запрограмоване річище ідеологічних переконань. Нездатність Бенедикта до естетичного розвитку, вкрай примітивне та спотворене розуміння духовності (що в його уявленні тотожне якісному харчуванню), невміння побачити смисл і реальне значення книги, змушують Микиту Івановича у розпачі запитатися: «Отчего бы это, ... отчего это у нас все мутирует, ну все! Ладно люди, но язык, понятия, смысл! А? Россия! Все вывернуто!»¹⁴. Прикладів збоченого сприйняття понять у творі величезна кількість – і на побутовому, й на рівні буття (в масштабах держави). «Глаголом жечь сердца людей» збираються санітари, розуміючи під глаголом крюк, знаряддя експропріації книг, що нагадує букву «глаголь» з абетки «киського світу». Байдужість як ваду засуджує головний санітар («С молчаливого согласия равнодушных, – каже він, – и творятся все злодейства»), але під байдужістю усвідомлюється небажання відбирати книги, гнобити людей («стоять за чистоту рядов»), захоплювати владу. Кудеяров цинічно використовує пристрасть Бенедикта до книг, маніпулюючи свідомістю зятя, перетворюючи його на безвольного виконувача карних справ. Під лозунгом «Искусство гибнет!» головний санітар переконує доброго за характером «голубчика» в необхідності «лікування» неграмотного люду, що знищує книги через страх перед появою представників влади. «Искусство требует жертв», – підтакує дружина Бенедикта, виправдовуючи випадкову загибель при вилученні книги. «Хочешь сохранить искусство, – доходит парадоксального висновку Бенедикт, – прощайся с Пушкиным. Либо – либо»¹⁵.

Твір має відкритий фінал, однак очевидним є факт загибелі міста-держави деконструйованого світу. Більшість дослідників роману Т. Толстої схиляється до песимістичного трактування кінцівки сюжету. «Так вирісовується истинная глубина пессимизма антиутопии Толстой, – пише М. Тлостанова, – мысль о том, что человечество всегда обречено идти по одному и тому же замкнутому кругу и вечно повторяют его в разных вариациях. И эта повторяемость, безысходность и как-бы даже бесполезность гуманистического наследия модерности создают особое настроение отчаяния холодной и жесткой книге писательницы. Финал романа поистине безрадостен – Толстая оставляет на руинах Федор-кузьмичской цивилизации у обуглившегося Пушкина Никиту, Льва и Бенедикта»¹⁶. «В сущности, – вважає М. Голубков, – и сюжет романа, и судьба Бенедикта, и пожар, поглотивший поселение, есть реализованная метафора бесконечного тупика, в который заводит литературу постмодернизм»¹⁷.

На відміну від домінуючої у літературознавстві думки про глибоко песимістичний, трагічний пафос роману Т. Толстої, ми вбачаємо в ньому оптимістичну візію майбутнього. Справді, ідея циклічності відображена у фіналі твору, де письменниця іронічно позначає міфологізований топос Москви як такий, що існував у минулому, пройшов стадію Федір-Кузьмичського буття і знов з'являється в сучасності: «Москва – Принстон – Оксфорд – остров Тайри – Афины – Панормо – Федор-Кузьмичск – Москва». Але, як нам видається, в парадигмі історичного розвитку, представленій як варіант мета-міфу модерності про вічне повернення, закладено й певні позитивні елементи, що становлять основу для конституювання варіанта оновленого, вдосконаленого розвитку країни, розпочатого навіть з нуля. Гине Тетеря, втілення агресивного, войовничого неуттва, що активно нав'язує свої антисемітські погляди і стає після перевороту міністром транспорту й нафтоздобуваючої промисловості, другою особою в державі; він же й ініціює спалення представників інтелігенції. Згоряє Червоний Терем, місце знаходження головного санітара та переховування вилучених книг. Ідея знищення Бібліотеки символізує, з одного боку, втрату для прийдешніх поколінь духовного надбання минулого, а з другого – точку відліку формування нового світобачення, нового культурного розвитку. Цей мотив звучить і в романі У. Еко «Ім'я троянди», коли факт пожежі найбільшої в історії

¹⁴ Там само. С. 229.

¹⁵ Там само. С. 312.

¹⁶ Тлостанова М.В. Постсоветская литература и эстетика транскультурации: Жить никогда, писать ниоткуда. Москва: Эдиториал УРСС. 2004. С. 359.

¹⁷ Голубков М. Русский постмодернизм: начала и концы. *Литературная учеба*. Кн.6. 2003. С. 90.

людства бібліотеки, що розміщувалась у середньовічному італійському абатстві, символізує відхід від середньовічного догматичного мислення, прощання з минулим, народження й затвердження нового, гуманістичного світобачення.

Знищення матеріальних цінностей є великою втратою для людства, але, на думку письменниці, головним є безсмертя носіїв духовності. Незважаючи на здійснену публічну страту, представники великої російської культури залишаються невмирущими, сповненими рішучості з руїн відновлювати духовні та матеріальні цінності. На питання Бенедикта, чому вони не загинули, надійшла відповідь «А неохота! Не-о-хо-та!». Ця відповідь імпліцитно декларує той величезний потенціал, що несе в собі російська культура, незважаючи на неможливі умови, в яких вона опинилась після символічного Вибуху. Про те, що Микита Іванович розпочне з нуля роботу щодо відновлення російської духовності (не випадково він виявився зовсім голим після згарища), або це зробить невмирущий дух російської культури (чи дух Микити Івановича як її втілення), доводить і воркітливе ствердження старого, що незважаючи ні на що, вони розпочнуть інше життя.

Аналіз етико-естетичних феноменів російської культури, втілених в антиутопії Т. Толстої, дозволило прояснити й систематизувати зміст і особливості пізнавальних, історіософських концепцій, дійти висновків щодо глибинної спільності «практики порядку та способу буття феноменів у кожній культурі» (М. Фуко). Синергетична модель, схожа з міфологічними уявленнями людства про закони світовпорядкування, в аналізованому творі відбилися в архетипових елементах космогонічної моделі виникнення порядку з хаосу.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

Калашникова О.Л. Мир через слово: О концептосфере романа Т. Толстой «Кысь». *Література в контексті культури: Збірник наукових праць*. Дніпропетровськ. Вип. 7. 2002. С. 198-206.

Славникова О. Пушкин с маленькой буквы. *Новый мир*. 2001. № 3. С. 176-182.

Тлостанова М.В. Постсоветская литература и эстетика транскультурации: Жить никогда, писать ниоткуда. Москва: Эдиториал УРСС. 2004. С. 359.

Толстая Т. Кысь. Москва: Подкова, Иностранка, 2000. С. 12.

Токарев С.А. Огонь. *Мифы народов мира: Энциклопедия в 2-х т.* Т.2 / Под ред. С.А.Токарева. Москва: Советская энциклопедия, 1998. С. 240.

Федотова С.В. Человек в антиутопии XX века («Мы» Е. Замятина и «Кысь» Т. Толстой)». 2010. URL: www.Pedsovet.org/

Фрэзер Дж. Золотая ветвь. Дополнительный том. Москва: «Рефл-бук»; Киев: «Ваклер». 1998. С. 15.

Шевченко Л.И. Традиции онтологической прозы в дистопии Т.Толстой «Кысь». *Література в контексті культури: Збірник наукових праць*. Дніпропетровськ. Вип. 7. 2002. С. 208-214.

REFERENCES

Fedotova, S.V. (2010) *Chelovek v antiutopii XX veka* («Мы» Ye. Zamyatina i «Kys'» T. Tolstoy)». [Man in the Dystopia of the twentieth century]. URL: www.Pedsovet.org/ [In Russian].

Frezer Dzh. (1998) *Zolotaya vetv'*. Dopolnitel'nyy tom. [Golden Bough]. Moskva: «Refl-buk»; Kiyev: «Vakler». 464 s., 1998. 464 s. [In Russian].

Golubkov M. (2003) *Russkiy postmodernizm: nachala i kontsy* [Russian Postmodernism: Beginnings and Ends]. Literaturnaya ucheba. Kn.6. s. 71-92. [In Russian].

Kalashnikova, O.L. (2002) *Mir cherez slovo: O kontseptosfere romana T.Tolstoy «Kys'»* [The World through the Word: On the Concept Sphere of Tolstoy's Novel "Kys"] // *Literatura v kontekstí kul'turi: Zbírnik naukovikh prats'*. Dnípropetrovs'k. Vip. 7. s.198-206. [In Russian].

Shevchenko L.I. (2002) *Traditsii ontologicheskoy prozy v distopii T.Tolstoy «Kys'»* [Traditions of Ontological Prose in T. Tolstoy's Dystopia "Kys"] // *Literatura v kontekstí kul'turi: Zbírnik naukovikh prats'*. Dnípropetrovs'k. Vip. 7. s. 208 – 214. [In Russian].

Slavnikova, O. (2001) *Pushkin s malen'koy bukvy* [Pushkin with a Small Letter]. Novyy mir. № 3. s.176-182. [In Russian].

Tlostanova M.V. (2004) *Postsovetskaya literatura i estetika transkul'turatsii: Zhit'*

nikogda, pisat' niotkuda [Post-Soviet Literature and the Aesthetics of Transculturalism] Moskva: Editorial URSS. 416 s. [In Russian].

Tokarev S.A. (1998) *Ogon'* [Fire]. Mify narodov mira: Entsiklopediya v 2-kh t. T.2 / Pod red. S.A.Tokareva. Moskva: Sovetstkaya entsiklopediya, 1998. s. 240. [In Russian].

Tolstaya T. (2000) *Kys'*. [*Kys: novel*]. Moskva: Podkova, Inostranka. 384 s. [In Russian].

Shevchuk T., Karabetska V. Synergetic Paradigm of Dystopia by Tatyana Tolstaya «Kys».

The authors comprehend the artistic issues of the fiction through the prism of the post-classical synergetic theory of world development. Its methodological basis makes it possible to interpret the problematic on the basis of the theory of patterns of social self-organization. According to the theory of synergy, there are certain patterns of structures and functions that self-organize in chaos and disorder, as well as constitute the elements that add up to the evolutionary intentions of existence. The purpose and objectives of the study are aimed at identifying and analyzing the internal reflection of social realities reflected in the fiction as those that arose as a result of the regressive development of civilization with fantastic elements of its destruction. The activity of a cultural hero (Nikita Ivanovich) as a holder of positive features of his mythological prototype (Prometheus), the functioning of a number of cultural values and archetypal positive images (fire, book), the motif of snake fighting represents self-organizing structures, contributing to order overcoming the crisis of internal and external circumstances.

The authors interpret the artistic picture of the world of dystopia «Kys» as a variant of postmodern ideas about the chaotic episteme of society. The starting point of deconstructed history is the Explosion, which reflects the process of transformation of historical time into mythopoetic. The «space of cognition» of cultural consciousness is represented by an attempt to comprehend the nature of social dynamics, the desire to identify logical and illogical causal links between social facts. In contrast to the dominant opinion in literary studies about the deeply pessimistic, tragic pathos of Tolstaya's novel, we see in it an optimistic perspective on the vision of the future. In our opinion, the paradigm of historical development, presented as a variant of the meta-myth of modernity about eternal return, contains certain positive elements that form the basis for constituting a variant of renewed, improved development of the country, even from scratch. A hero named Teterya as the personification of anti-Semitism and aggressive, militant ignorance dies. The Red Tower, the location of the repressive authorities (Chief Orderly) and the repository of confiscated books, burns down. The idea of destroying the Library symbolizes, on the one hand, the loss for future generations of the spiritual heritage of the past, and on the other – the starting point for the formation of a new world and cultural development, birth and approval of a humanistic worldview and the farewell to the past. The destruction of material values is a great loss for mankind, but, according to the writer, the main thing is the immortality of the possessor of spiritual values. Despite the public execution, the representatives of the great Russian culture remain immortal, full of determination to restore spiritual and material values from the ruins.

Analysis of ethical and aesthetic phenomena of the culture, embodied in the dystopia of Tolstaya, clarified and systematized the content and features of cognitive, historiosophical concepts and draw conclusions about the deep commonality of «the practice of order and mode of existence of phenomena in each culture» (P.-M. Foucault). The synergetic model, similar to the mythological ideas of mankind about the laws of world order, in the analyzed fiction is reflected in the archetypal elements of the cosmogonic model of the emergence of order from chaos.

Key words: dystopia, synergetic paradigm, chaos, order, self-organization.